

Vass Norbert

Fotók: Krnács Ágota

A múzeum mint metafora, avagy csapdába csalni az időt – a szigetvári Bohár András Elektrográfiai Múzeumról

Foglyul ejthetjük-e a képeket? Azzal, hogy kimerevítjük, vajon megköthetjük, esetleg megragadhatjuk-e az időt? Biztosak lehetünk-e abban, hogy egyáltalán valóságosan létező térrészt rögzítünk? Paul Virilio *Az eltűnés esztétikája* című esszéjében egy Lartigue-interjút idéz. Amikor a látvány csapdába csalásának lehetőségéről kérdezik, a francia fotográfusnak kisgyermekkori emlékei jutnak eszébe. *„Félig behunytam a szemem, csak keskeny rést hagytam, s azon keresztül néztem, amit látni akartam. Aztán háromszor megfordultam magam körül, s azt gondoltam, hogy így elfogtam, csapdába csaltam, amit néztem, hogy végtelenségig megőrizhetem nem csupán a látottakat, de a szagokat,*

a hangokat is.” Hozzáteszi még, hogy idővel rá kellett jönnie: ez a trükk sem működik tökéletesen. És ettől fogva technikai eszközöket vett igénybe céljának – a körülötte zajló események optikai noteszlapokra történő feljegyzésének – elérése érdekében.

A sosem-látottat vizsgáló elektrográfia is elfog, felmutat. Akár Edgerton szuperrövid-zárídejű fotói, vagy legújabbban a sportközvetítések HD-képei, egy szabad szemmel érzékelhetetlen világot tesz manifesztté. Előbbiektől megkülönbözteti viszont, hogy az elektromossággal író alkotónak állandó játszótársa a bizonytalan kimenetelű, műhelyinasa

a véletlen. Amint Méliès-t is egy „baleset” segítette a stop-trükk felfedezéséhez, úgy az előre nem látható, a szakszerű eszközhasználat szemszögéből hibának tekinthető deformáció az elektrográfia számára is fontos építőelem. „*A játék eszerint egyszerűen művészet, az esetlegességre kötött szerződés pedig nem más, mint egy lényegi kérdés megfogalmazása, a mozgó dolgok érzékelésének relativitásáé, a forma keresése nem más, mint az idő keresésének technikája.*” – véli Virilio, a protézisekhez folyamodás szándékát pedig afféle koncentrált, szigorú kontroll alatt tartott tudatmódosulásnak, „*ellenőrzött transznak*” nevezi. Az „*ellenőrzött transz*” az idő kimerevítésére, a sebesség tetten érésére, a képek foglyul ejtésére kiválóan alkalmas módszer.

A megkötés, a megkötözés, az elejtés ősi szándék. Mint minden művész, az elektrográfus is törekszik rá. Azzal pedig, hogy nem-mindennapi érzékletet, egy nem-úgy-létező, gyakran torz valóságdarabot csal csapdába, elő – le sem tagadhatná, hogy felmenői között fontos helyet foglal el a fényképészet –, majd életre is hívja azt. Ahhoz, hogy a tér-idő ingoványos alkonyzónájában el tudjon igazodni, elengedhetetlen, hogy látását a láthatatlan észleléséhez élesítse. A „felderítés” idejére ezért – mint vadász a távcsövet –, afféle kiborg-kontaktlencseként egy másként-látó technikai eszköz szemét veszi kölcsön. Fénymásolóval, faxszal, szkennelrel, számítógépes algoritmusokkal cserkészi be prédáját. Ám amint kelepcebe csalatott, már nem az érzékelését meghosszító protézis-szervvel nézi azt többé, hanem saját szemével vizsgálja meg a leterített „vadat”.

A vadással – hogy a hasonlatot még tovább fűzzük – rokonítja az elektrográfust az is, hogy mindketten valami különleges zsákmány elejtésére törekszenek, ám tevékenységük abban viszont eltér, hogy az elektromosságot munkatársául fogadó művész csak a ravasz meghúzása – vagyis a fénymásoló indító gombjának megnyomása, a szkennel felületének működésbe hozása, a kiválasztott speciális effektus(ok) hozzáadása – után láthatja, mire is „lőtt” tulajdonképpen. Bohár András, a honi elektrográfia legfontosabb esztétája, filozófusa, illetve alkotója *szabad cselekvésnek* nevezi ezt a

módszert. Az alkotó akkor tesz eleget a *szabad cselekvés*-kreatív kiszámíthatatlanságának – írja Bohár *A fénymásolás művészetéről* című tanulmányában –, ha nem a működésmódnak megfelelő előírások szerint közeledik a gépekhez, hanem egy sajátosan kimunkált metodika íratlan törvényeit követi ehelyett. Az autonóm eszközhasználat kezdetben véletlenszerű munkafázisai persze idővel tudatosuló sztenderdekké alakulnak. Csakis az alkotóra jellemző, sajátos kézjegyekké.

Ha a trófea értékes – ha egyedi, játékos, különös ritmikájú a nyakon csípett valóságdarab –, kezdődhet a preparálás, vagyis az elektrográfiák esetében az előhívás, a nyomtatás. Végül aztán megbecsült helyre kerül, kiállítatik a skalp. Múzeumba szállítják. A múzeum pedig nemcsak feltár, hanem megismétli, és végérvényessé teszi a fogságba ejtés aktusát. A régiek úgy hitték, az ellenség koponyájának kikészítésével, a rettenetes lerajzolásával csapdába csalják, lánkra verik a félelmet, uralmuk alá hajtják az ismeretlent. Minden

műtárgyakat gyűjtő intézmény elejtett pillanatok tart fogva. Az elektrográfiai múzeum alapításának ötlete is a valószerűtlen, az éppenhogy-létező megragadásán alapszik tehát. A felmutatás markáns aktusán, és a megőrzés praktikumán túl a múzeum nyilvánvaló célja az esztétikai iránymutatás, a kanonizáció is. A gyűjtemény funkciói közül azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül a (h)ősök emlékének ápolását sem.

A fentebb is említett Bohár András a hazai elektrografiának nemcsak kísérletező úttörője, hanem esztétikai megalapozója, hírvivője, ideológusa is. Kezdetől fogva figyelte és méltatta az 1990-ben indult *Árnyékkötők* című folyóirat körül csoportosuló művészek munkáját. Évről évre fontos periodikákban közölt kritikákat, esszéket azokról a honi alkotókról, akik elektronikus médiumok –

először fénymásoló, telefax, majd később különféle szoftverek, szkennerek és kompjúter – felhasználásával készítik a műveiket. Ezzel voltaképpen az új műfaj esztétikumát helyezte tágabb kontextusba. Bohár – aki alapító és vezetőségi tagja volt továbbá a Magyar Elektrográfiai Társaságnak is – sokszor vendégeskedett Szigetváron, ahova először a kaposvári Képirás Művészeti Alapítvány jóvoltából került elektrográfiai kiállítás. A fiatal műfaj aztán, a Szigetvári Kultúr- és Zöld Zóna Egyesület szíves vendéglátását élvezve hamar otthonra lelt a dél-dunántúli kisvárosban. Az ezredfordulótól kezdve a Magyar Elektrográfiai Társaság is állandó társrendezője lett a rendszeressé váló tárlatoknak, illetve a szintén Szigetvárhoz köthető Országos Elektrográfiai Szimpozionoknak is. Így egyáltalán nem meglepő, hogy amikor 2008-ban felmerült egy központi gyűjtemény létrehozásának ötlete, az

addigra már a műfaj vidéki fellegvárának számító Szigetvár kínálkozott legalkalmasabb helyszínnek.

A Magyar Elektrográfiai Múzeum a 2006-ban, fiatalon elhunyt Bohár András nevét vette fel, átmeneti otthonra pedig a Makovecz Imre tervei alapján készült szigetvári Vigadó épületében lett. A BA MEM 2010 augusztusában nyílt. Azóta igyekszik egy fedél alá gyűjteni, egy térben megmutatni a magyar elektrográfia legfontosabb alkotásait. A múzeum felvezető kiállítására a Magyar Elektrográfiai Társaság és a Képzés Művészeti Alapítvány archívumából, valamint szerzői adományokból kerültek alkotások. A *Magyar elektrográfia 1980-2010* című tárlat a műfaj első harminc évének kérdésfeltevéseit és válaszait, útjait és lehetőségeit tekinteti át. 2011-ben pedig – bizonyítandó, hogy az elektrográfia lerúgta az underground-kiskorúság pólyáját – a Kaposvári Egyetem Művészeti Karán, elektrográfia szakirányon tanuló hallgatók oktatóikkal közösen állítottak ki a szintúgy szigetvári Sóház Galériában. Az *Instant* című tárlat kétségkívül a legfiatalabb nemzedék kopogtatását jelezte, ám az idősebbeknek

is maradt lehetőség jócskán. A Sóházban önálló kiállítást rendeztek Szombathy Bálint műveiből, illetve Lux Antal festményekből, videókból, és elektrografiákból álló, szervesen összekapcsolódó életműveiből, továbbá Herendi Péter *Maszkjait*, is ott mutatták be. Jelenleg hozzávetőleg ötven alkotó, közel háromszázötven munkája van a Bohár András Magyar Elektrográfiai Múzeum állományában, bár ezek mindegyikének kiállítására egyelőre nincs lehetőség. Az alapítók szándéka szerint a jelenlegi hajlék, Makovecz befejezetlen színházépülete nem tekinthető véglegesnek, ám a befogadó-vendégházként funkcionáló Vigadó Kulturális Központ így is elvitathatatlan szerepet játszik a szcena kanonizálásában.

Winkler Ferenc így jellemzi a belső tér hangulatát: *„Az épületbe annak üvegportálja felől belépve Makovecz sajátos, összetéveszthetetlen világa fogad. Vékonyodó-elágazó oszlopok, főikről »kivirágzó« tetőszerkezetek, rozetták, faburkolatok. Beton, üveg és fa. A gerendák, oszlopok között csavargó verőfény selymesen izgalmas hajlatokra, árnyékokra, fehérre, barnára, átlátszóra, fényben fürdő részletekre*

csodálkoztat rá. Az egész belső tér tele izgalommal, feszültséggel és – ugyanakkor – nyugalommal. Tiszta, egyszerű, sima felületekkel. Átláthatósággal.”

Winkler szavaiból is megsejtjük: a Vigadó nem par excellence kiállítási tér, az impozáns épületbelső ezért bizonyára nem kis kihívás elé állította a műtárgyak installálóit. Ám a lehetőségekhez képest ötletesen – ha nem is kifogástalanul – töltötték ki a tárlat rendelkezésére álló hajmeresztő-csodaszép teret. Még be sem lépünk a turbánszerű építmény tágas-fényes csarnokába, a homlokzat félkörívű üvegfelületére tapadó nagyméretű nyomatok fogadnak. A képek folytatódnak a karéj belső felén is, ezért ha derűs napon térünk be a Vigadóba, úgy érezzük magunkat, mintha egy napsugár világította, hatalmas diavetítő gyomrában lennénk. Az emeletre vezető széles lépcsősor elszűkül és csacskán kacskaringóssá lesz, hogy fent újból kitáguljon a tér.

Az emeletre érkezőt égbe-néző, vékony gerendák, illetve Géczi János, Lux Antal, fenyvesi Tóth Árpád és Joseph Kadar munkái fogadják. Aztán Bohár

Reduktív költészet című sorozatának darabjai, Rodolf Hervé *Naptár*-szériája, és a falfelület roppant méreteit kihasználó Sándor Edit-drapériák vezetik a látogatót – aki úgy érezheti, várfalak őrtornyait összekötő keskeny járatban kalandozik – a szűk folyosó irányába. A bunkerszerű, boltíves bástyában végződő gang egészen közel szorít Dávid Vera, Harangozó Ferenc, Olajos György, Szombathy Bálint, Kováts Borbála és Herendi Péter munkáihoz, de a tartógerendák rengetegébe, illetve az ablakok közti résekbe is kerültek alkotások. A műtárgyak szétszórattak az összetett térben, így nem könnyű befogadni a tárlatot. Ráadásul a fényviszonyok is igen zavaróak időnként. Mégis – vagy talán éppen ezért? – a kiállított művek és az őket befogadó tér között sajátos izzás keletkezik. Az organikus épület buja ornamentikája ugyanis különös kontrasztba kerül a virtuális valóságokat ábrázoló művekkel.

Ha az intézmény tovább is áll Makovecz színház-templomából – a közeljövőben a BA MEM elköltözésére lehet számítani –, az elektrográfia semmiképpen nem szakad már el Szigetvártól. Készülnek a negyedik, illetve az ötödik

Elektrográfiai Kiállítás és Szimpozion tervei, és még idén kiadják DVD-n a Vigadóban látható kiállításról készített kisfilmet. Hamarosan ráadásul egy, a hazai elektrográfia történetét bemutató és azt várhatóan új szemszögből értékelő kismonográfia is megjelenik. Az új médiumok pedig sorfalat állva kelnek versenyre az új üzenetek továbbításáért.

Első hallásra a múzeum különös helyszínnek tűnhet tán egy olyan szívesen kísérletező műfaj számára, mint az elektrográfia. Ám az experimentumok intézményi gyűjtése, szelekciója és kiállítása nemcsak legitimitást teremt, hanem további, ismeretlen utak felfedezését is segítheti. Azzal méghozzá, hogy megteremti ennek a még ma is pimaszul fiatal műfaj történeti áttekintésének lehetőségét. Rendszerezi, feldolgozza, katalogizálja a folyamatosan bővülő gyűjtemény anyagát. Túlzás volna azt állítani, hogy a BA MEM jelen állapotában ennek maradéktalanul eleget is tesz. Azonban – és ez alighanem fontos szempont lehet a honi elektrográfia befogadás-, és hatástörténetét vizsgálók számára – átmeneti jellege okán kiváló

metaforájául szolgál a földalattiságból a kanonizáció útjára lépett, a technika demokratizálódásával nagykorúvá, és egyre szélesebb körben elismertté lett elektrográfia térnyerésének.

A jelenlegi tárlatot jegyző alkotók:

Bátai Sándor, Bojár András, Csernik Attila, Daradics Árpád, Dárdai Zsuzsa, Dávid Vera, Detvay Jenő, Gábos József, Geller B. István, Géczy János, Gyenes Zsolt, Halbauer Ede, Harangozó Ferenc, Herendi Péter, Hernádi Paula, Rudolf Hervé, Joseph Kadar, Kántor József, Kelecsényi Csilla, Koroknai Zsolt, Kováts Borbála, Krnács Ágota, Lévay Jenő, Lux Antal, Máté Gyula, Nagy Gábor György, Nagy Géza, Nagy Stoica Georgeta, Olajos György, Ország László, Örkényi Antal, Papp Pala László, Pál Csaba, Péter Ágnes, Rőcsei György, Saxon-Szász János, Sándor Edit, L. Simon László, Stark István, Sós Evelin, Szirányi István, Szlaukó László, Szombathy Bálint, Tellér Mária, Tenke István, fenyvesi Tóth Árpád, Tóth Gábor, Vass Tibor, Wrobel Péter, Zsubori Ervin.